



2025
№9

ISSN 3060-527X

TA'LIMDA ISTIQBOLLI IZLANISHLAR.

XALQARO ILMIY METODIK JURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC METHODOLOGICAL JOURNAL



TA'LIMDA ISTIQBOLLI IZLANISHLAR

Xalqaro ilmiy-metodik jurnal

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

Международный научно-методический
журнал

PROSPECTIVE RESEARCH IN EDUCATION

International scientific methodological journal

№ 9-Son, 2-Qism 2025-yil

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAK Rayosatining 2024 - yil 7 - iyundagi 355-son qarori bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

MUNDARIJA:

13.00.00 - PEDAGOGIKA			
Familiya I.Sh.	Mavzu	Bet	
Mo'minov Feruzjon Ilxomovich	12–13 yoshli futbolchilarda jismoniy sifatlarini rivojlantirish metodikasi	5	
Turapova Ra'no Barat qizi	Boshlang'ich ta'limda variativ yondashuv asosida o'quvchilarning dialogik nutqini rivojlantirishda oila va maktab hamkorligining o'rni	9	
Abduyeva Sitorabonu Savriddin qizi	Talaba gandbolchilarning texnik harakatlari hamda taktik ko'nikmalarni o'rganish usullari	14	
Kenjaboyev Adusalim	Inklyuziv ta'lim tizimli innovatsiya sifatida	20	
Sattorov Anvar Ergashovich	Futbol to'garaklari orqali talabalar integral tayyorgarligini takomillashtirish usullari	26	
Xuddiyeva Aminjon qizi	Bir kvadratik stoxastik operatopning qo'zg'almas nuqtalari haqida.	31	
Axmedova Zamira Shirinovna	Ta'lim tizimida innovatsion faoliyatning mazmuni va o'rni	35	
Malikova Dilraboixon	Tayyorlov sinflarda ijtimoiy-madaniy moslashuvni baholash uchun kompleks diagnostik vosita yaratish va sinovdan o'tkazish	41	
Roziqova Sitorabonu Ne'matovna	Jadid pedagogik merosida ta'lim islohoti g'oyalari va ularning hozirgi milliy ta'lim siyosatidagi aks sadosi	45	
Artikov O'ktam Kamiljanovich	O'quvchilarning ijtimoiylashuv jarayonida ma'naviy-huquqiy tarbiya berish mexanizmlarini takomillashtirish texnologiyalarining o'rni va ahamiyati	49	
Shomurodova Aziza	The impact of globalization on linguistic diversity	54	
Imamkulova Muslima Narkulovna	Rus tili bo'yicha mashg'ulotlarda talabalarda axloqiy madaniy munosabatni rivojlantirish lingvodidaktik muammolari	60	
Almamatova Zebo Xudayberdiyevna	Loyihalash texnologiyalari asosida bo'lajak biologiya o'qituvchilarini kasbiy metodik tayyorgarligini rivojlantirish metodikasi	65	
Turayeva Nargiza Nasrullayevna	O'quv jarayonining innovatsion texnologiyalarning qo'llashning pedagogik mohiyati	69	
Matmuratov Azizbek Abdikarimovich	Zamonaviy ta'lim paradigmalari va ularning pedagogik nazariyaga ta'siri	73	
Masharipov Raxmatulla Beknazarovich	Shayx muhammad sodiq muhammad yusuf hazratlarining "ijtimoiy odoblar" asarini yosh avlod tarbiyasida tutgan o'rni	79	
Эштаев Анвар Курганович	Влияние физической подготовленности гимнастов на успешность освоения базовых элементов на видах гимнастического многоборья	85	
Azizova Dilshoda Abduhafizovna	Xorijiy tillarni o'qitishda o'quvchilarda ijodiy, dialogik, Kommunikativ va intellektual faollik muhitini shakllantirish	91	
Неъматов Буритош Саъдулаевич	Креативность педагогов начальных классов в эпоху цифровой трансформации: эмпирическое исследование влияния на образовательные результаты.	95	

Kutliyeva Yusupovna	Feruzaxon	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasining mohiyati va mazmuni.	102
Askarov Baxtiyorovich	Ixtiyorjon	Bo'lajak muhandislarni ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatiga tayyorlashning pedagogik va didaktik asoslari	108
Xuddiyeva Aminjon qizi	Umida	Bir kvadratik stoxastik operatopning qo'zg'almas nuqtalari haqida.	113
Umarova Mukhlisovna	Sitora	The importance of folk oral art in national education	117
Akmalova Nigmatullaeva	Zulfiya	Chet tilini o'qitishda interaktiv platformalarni yaratish va ulardan foydalanish prinsiplari	125
Tashpulatova Baxtiyarovna	Nafisa	Raqamli texnologiyadan foydalanish modellari	129
Samiyeva Hikmatovna, Ruziyeva Fatillovna,	Shaxnoz Shoxida	Akademik mobillik tizimi asosida tahsil olayotgan talabalar faoliyatini tashkil etishning mavjud ahvoli	134
Elibayeva Sulaymanovna	Lola	Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv motivatsiyasini shakllantirish orqali past o'zlashtiruvchilar faolligini oshirish	138
Hasan Bahromov	Qayumovich	Tibbiy kimyo fanini o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish orqali talabalar kasbiy tafakkurini rivojlantirish	144
Sayfullayev Fazliddin o'g'li, Qalandarova Abdukarimovna, Nasirov Ualiyevich, Bozorov Xojiyevich,	Ramziddin Dilafro'z Maxmud Erkin	Kasalliklar tarqalishini bashorat qilishda matematik modellashtirish va ma'lumotlarni tahlil qilish algoritmlari	150
Sayfutdinova Pulatjonovna	Durdona	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining darsdan tashqari ishlarda ilmiy-tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirish.	155
Komilova Maxmudovna	Fotima	Mutaxassislarini tayyorlashda pedagogik klasterlarning o'rni	159
Sharifova qizi D.I.Tosheva	Nigora Axtam	Neyropedagogik yondashuvlar asosida talabalarning ijodiy faollik ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi	164
Hasanova Davlatmamatovna	Gulbahor	Media ta'lim vositasi asosida ta'lim jarayonlarini tashkil etish zamonaviy ta'limning asosiy tamoyili.	170
Shabbazova Xamzayevna	Nodira	Tizimli yondashuv asosida o'quvchilarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirishning amaliy texnologik tizimi	177
Yuldacheva Yakubovna	Totixon	Talabalar mustaqil ta'limga tayyorligi va didaktik ijodiy faoliyat o'rtasidagi bog'liqlik	183
Jalolova Mirkamol qizi	Feruza	Talabalar o'rtasida gender adolatini qaror toptirishda tarbiya va ijtimoiy faoliyatning metodik uyg'unligi	187
Turobova Umedullayevna	Nilufar	Pedagog kadrlarning boshqaruv kompetentligini rivojlantirish	195
Sabirova Rasulovna	Nasiba	Tarix darslari orqali o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishning innovatsion yondashuvlari	200
		Basketbolchi talabalarni texnik-taktik tayyorlash metodiksinning nazariy asoslar	205

Eshmuratov Elamanovich	Muzaffar	Interaktiv metodlar tushunchasi va ularning ingliz tilini o'qitishdagi ahamiyati	209
Xolmurzayev Mamarasul o'g'li	Ubaydulla	Professional ta'limda ma'naviy-axloqiy tarbiyaning roli va zamonaviy yondashuvlar	214
Saidova Toxirovna	Ozoda	Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik imidjni shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari	221
Shirnazarova Allaberdi qizi	Zarina	Raqamli darsliklar va uning lingvistik tahlili	226
Zarina Bahodirovna Muhammadiyeva		San'at ta'limida shaxsiy yondashuv va akseologik tamoyillar: estetik kompetensiyani rivojlantirish yo'llari	230
Fayziyeva G'aybullayevna	Salomat	Innovatsion metodlar asosida bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarining kasbiy mahoratini oshirish	235
Yakubov Sharifovich	Baxtiyor	Talabalarining axborot kompetentligini rivojlantirishda elektron dasturiy ta'minotini takomillashtirishga qo'yiladigan talablar	239
Xushvaqtov Norqobilovich	Umar	Ta'lim jarayonida faoliyatli yondashuv orqali imperativ algoritmik tafakkurni monitoring qilish	246
Djurayeva Nabiyevna	Salomat	Boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash	251
Yakubova Madrimbayevna	Gulnoz	Fasilitatorlik yondashuvining maktabga tayyorlov bosqichidagi o'quvchilarning savodxonligini shakllantirishdagi o'rni	255
Matchanova Qudrat qizi,	Nazokat	Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari kreativ fikrlashini rivojlantirish usullari	259
Karimov Erkinovich,	Eldor	O'zbekistonda butunjahon professional ta'lim sammitini o'tkazishning ilmiy va amaliy ahamiyati	264
Jurayev Tojiyevich	Bobomurod	Sayido nasafiyning ma'naviy-axloqiy qarashlari va ularning zamonaviy pedagogikadagi o'rni	270
Raximbayev Sobirovich	Jo'rabek	Liderlik fazilatlarini rivojlantirish jarayonini o'rganish Boshlang'ich maktab o'quvchilarida	276
A.Mirzakulov,		Compression strategies In simultaneous interpretation	281
Qadamboyeva Umid qizi,	Hilola	Vatanparvarlik va ta'lim: o'zbekistonning yosh avlodiga milliy qadriyatlarni o'rgatishning muhimligi	285
Б. С. Сафаралиев		К страницам истории куполов науки и морали азиатского востока	288
Ernazarov Nazarovich,	Zohid	Axborot-kognitiv yondashuv asosida oliy ta'limni rivojlantirishni boshqarish tizimni loyihalas	295
Xojiyeva Shukurovna,	Matluba	Bo'lajak pedagoglarda kasbiy qadriyatlarni shakllantirishda aksiologik yondashuvning ahamiyati	299

Jurayev Bobomurod Tojiyevich,

Buxoro davlat universiteti dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

SAYIDO NASAFIYNING MA'NAVIY-AXLOQIY QARASHLARI VA ULARNING ZAMONAVIY PEDAGOGIKADAGI O'RNI

Annotatsiya. Mazkur maqolada Sayido Nasafiyning ma'naviy-axloqiy qarashlari, ularning mazmun-mohiyati hamda zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonidagi pedagogik ahamiyati tahlil qilingangan. Shoir ijodida rostgo'ylik, vafodorlik, qanoat, ilm, hunar va mehnat kabi fazilatlar inson kamolotining bosh omillari sifatida talqin etilgan. U shaxsning ijtimoiy hayotda muvaffaqiyat qozonishi, obro'-e'tibor topishi hamda baxtli hayot kechirishi, avvalo, uning axloqiy pokligi va ma'naviy boyligiga bog'liq, degan fikrni ilgari suradi. Bugungi kunda ham ma'naviy-axloqiy tarbiya davlat siyosati darajasida ustuvor yo'nalish hisoblanib, yoshlarni barkamol inson qilib tarbiyalashda Sayido Nasafiy g'oyalari nazariy-metodologik manba vazifasini o'tamoqda. Maqolada shuningdek, shoirning adolat va ilmga chaqiruvchi she'riy misralari zamonaviy ta'lim jarayoniga qanchalik mos tushishi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: Sayido Nasafiy, axloq, ma'naviyat, pedagogika, mehnat, hunar, qanoat, rostlik, vafodorlik, tarbiya.

Аннотация. В данной статье анализируются духовно-нравственные взгляды Саидо Насафий, их сущность и педагогическое значение в современном воспитательном процессе. В его произведениях такие качества, как правдивость, верность, скромность, знание, ремесло и труд рассматриваются как ключевые факторы совершенствования личности. По мнению поэта, успех человека в обществе и его достойное место в жизни напрямую связаны с нравственной чистотой и духовным богатством. В условиях современной образовательной системы духовно-нравственное воспитание определено как приоритетное направление государственной политики. В этой связи идеи Саидо Насафий служат методологической основой для формирования духовно зрелой, нравственно устойчивой и патриотичной молодежи. В статье также показано, что поэтические строки Саидо, призывающие к справедливости и знанию, не утратили своей актуальности и сегодня.

Ключевые слова: Саидо Насафий, духовность, нравственность, педагогика, труд, ремесло, скромность, верность, образование.

Annotation. This article examines the moral and ethical views of Sayido Nasafiy, their essence, and their pedagogical significance in the context of modern education. In his works, values such as honesty, loyalty, modesty, knowledge, craftsmanship, and labor are interpreted as the primary determinants of human perfection. According to the poet, an individual's success in society and his honorable position in life are directly linked to moral integrity and spiritual richness. In today's educational system, moral and ethical upbringing is recognized as a priority direction of state policy, making Sayido's ideas a valuable theoretical and methodological foundation for fostering spiritually mature, morally resilient, and patriotic youth. The article also highlights how Nasafiy's poetic calls for justice, knowledge, and diligence continue to resonate with contemporary pedagogical practice.

Key words: Sayido Nasafiy, morality, spirituality, pedagogy, labor, craftsmanship, modesty, loyalty, education, ethical upbringing.

Kirish. Sayido Nasafiy ijodida inson kamolotining asosi sifatida axloq va ma'naviyat masalalariga katta urg'u berilgan. Uning fikricha, insonning qimmatini uning xulqi, rostgo'yligi, pokvijdonligi va ma'naviy tozaligida namoyon bo'ladi. Shoir asarlarida adolat, vafo, rostlik, qanoat kabi insoniy fazilatlar targ'ib etilgani, hukmdorlar zolimligi va poraxo'rliqi qoralangani uning axloqiy-pedagogik g'oyalari qanchalik keng qamrovli bo'lganidan dalolat beradi.

Bugungi zamonaviy ta'lim tizimida ham ma'naviy-axloqiy tarbiya ustuvor yo'nalish

hisoblanadi. Yosh avlodni yuksak axloqli, ma'naviy barkamol, insonparvar va vatanparvar qilib tarbiyalash davlat siyosati darajasida belgilangan. Shu ma'noda Sayido g'oyalari bugungi kun pedagogikasi uchun dolzarb hisoblanib, yoshlarni nafaqat bilimli, balki yuksak axloq egalari sifatida shakllantirishda metodologik va ma'naviy manba vazifasini o'taydi.

Sayido Nasafiy aslida Nasaf (hozirgi Qarshi) shahridan bo'lib, XVII asrning birinchi yarmining oxirlarida Buxoroda hunarmand oilasida tug'ilgan. Bolalik va o'smirlik yillari qashshoqlik va mashaqqat bilan o'tgan. Uning turmush sharoiti og'ir bo'lishiga qaramay, ilmga intilishi kuchli edi. Buxoroda madrasada tahsil olgan davrda Sayido rasmiy ta'lim dasturidan tashqari falsafa, axloq, musiqa, bade' ilmi va boshqa fanlarga ham qiziqib, mustaqil ravishda chuqur o'rgandi. Uning bu izlanishlari natijasida tez orada mehnatkash xalq orasida iqtidorli shoir sifatida tanildi va obro' qozondi.

Ammo ijodkorning umri davomida ijtimoiy ahvoli yaxshilanmadi. Garchi u kasbiy shoir darajasiga ko'tarilgan bo'lsa-da, she'rlari hokim tabaqa va amaldorlar orasida xaridor topmadi. Shu sababli Sayido umrining oxirigacha kambag'allikda, benavo holda kun kechirdi va taxminan 1707–1711 yillar oralig'ida Buxoroda vafot etdi.

Sayido Nasafiyning adabiy merosi juda boy. Uning kulliyot va devonlarida turli janrdagi asarlar jamlangan: g'azallar, qasidalar, masnaviylar, musaddas va muxammaslar, mustazodlar, muammolar, ruboiylar, qit'alar, shuningdek, tamsiliy asarlar – «Bahoriyot», «Shahroshub» va boshqalar. Uning ijodida ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-axloqiy va tarbiyaviy g'oyalar asosiy mavzu sifatida alohida o'rin egallaydi.

Shoirning dunyoqarashi va ijtimoiy qarashlari ayniqsa tamsiliy masnaviysi – «Bahoriyot»da yorqin ifodalangan. Asar 18 turli hayvon – sichqon, mushuk, it, qo'y, bo'ri, sigir, tuya, toshbaqa, kirpi, tulki, quyon, maymun, kiyik, yo'lbars, fil, karkidon, sher va chumoli o'rtasidagi munozara shaklida qurilgan. Har bir hayvon avval boshqalarni tanqid qiladi, so'ngra o'zining fazilat va yaxshi sifatlarini bayon etadi.

Zohirda asarning mavzusi sodda ko'rinsa-da, aslida u ramziy uslubda ijtimoiy va siyosiy fikrlarni ifoda etadi. Shoir hayvon obrazlari orqali turli ijtimoiy tabaqalar vakillarining xarakteri va xislatlarini aks ettirgan. Masalan, «chumolilar» orqali mehnatkash xalq tasvirlanadi: ular doim mehnat bilan mashg'ul bo'lib, moddiy va maishiy ne'matlarni yaratadi, davlatning barqarorligi va boshqa tabaqalarning farovonligi shu xalq mehnatiga bog'liq ekanini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, shoir fikriga ko'ra, agar chumolilar ittifoqda bo'lsalar, o'z manfaatlarini yo'lida har qanday ishini bajarishga qodir.

Sayidoiyning dunyoqarashi zamonasining ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sharoiti ta'sirida shakllangan. Shu sababli u o'z asarlarida ayniqsa hunarmand va kosiblar hayoti, axloqi va odatlarini aniq va ravshan aks ettiradi. Uning she'rlarini o'qirgan, o'quvchi XVII–XVIII asrlarning ijtimoiy-axloqiy tuzumi haqida ibratli xulosa chiqara oladi.

Shoirning asarlari o'sha davrning ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy hayotini oyna kabi ravshan tasvirlaydi. Shu jihatdan, Sayido Nasafiyning ijodi tarixiy voqelikni chuqur ifoda etuvchi, ma'naviy meros sifatida ham ulkan ahamiyatga egadir.

Sayido Nasafiyning ijtimoiy-siyosiy qarashlari markazida davlat va xalq munosabati turadi. Uningcha, har qanday davlatning asosiy ustuni — bu xalqdir. Agar hukmdor xalqning ahvolidan bexabar bo'lsa, xalq dardiga quloq tutmasa, bunday podshohning hukmronligi ma'nosizdir. Sayido bunday hukmdorni hayotdan ayrilgan sherga qiyoslaydi: u qudratli ko'rinsa-da, aslida kuchsiz va ta'sirsizdir.

«Подшоҳе к-у зи мулки худ намегирад хабар,

Мурдаи шере бувад, афтода дур аз беша».

Bu misrada shoir davlat va hukmdor taqdirini xalqning holati bilan bevosita bog'laydi. Xalqdan uzilgan podshoh, ayni paytda, davlat ham chiriydi va uning barcha ishlari samarasiz qoladi.

Sayido asarlarida xalq na faqat ijtimoiy kuch, balki muqaddas va ilohiy bir quvvat sifatida talqin qilinadi. Uning fikricha, xalqning quvvatiga qarshi chiqqan har qanday zolim yoki

dushman o'zining halokatiga sababchi bo'ladi. Chunki xalqning qudrati bahrga o'xshaydi: u kuchayganda, hatto kuchli va zo'ravonlarni ham halok qiladi.

*«Хар ки бо душмани халқ равой аст чу баҳр,
Зуд бошад ки сари хеш чу ғурдоб хӯрад».*

Shoir xalqni davlatning hayot manbai sifatida e'tirof etadi. Xalq bor ekan, davlat tirik; xalq yo'q ekan, davlat ham yo'q.

Sayido ijodida ijtimoiy ziddiyatlar, mehnatkash va zolim tabaqalarning qarama-qarshiligi keng yoritilgan. Mehnatkashlar og'ir turmush kechirib, qiyinchilikka sabr qiladilar, ammo ularning mehnati butun jamiyatning taraqqiyoti va davlatning barqarorligi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Shoir bunga qarshi ravishda hukmdorlar va zulmpesha tabaqani qoralaydi. Ular o'z nafsi uchun yashovchi, tama'gir, firibgar insonlar sifatida tasvirlanadi. Sayido ularni «boyqush» — ovozsiz va qimmatsiz qush, yoki pilla ichidagi qurt — ma'naviy jihatdan qashshoq, foydali ish qilmaydigan va faqat zarar keltiruvchi mavjudotlarga qiyoslaydi.

Sayido o'z davridagi ziyoli an'anani davom ettirib, ilm va aqlning kuchiga katta ishongan. Uning fikricha, insonni yuksak maqsadlarga yetkazadigan narsa — bu aql va bilimdir. Tan quvvati yoki zo'ravonlik vaqtinchalik ustunlik berishi mumkin, ammo insonning haqiqiy kuch-qudrati aql va bilimdir.

Sayido shunday yo'l bilan jamiyatda ma'rifat va ilmning ahamiyatini ulug'laydi va odamlarni ilm-ma'rifatga da'vat qiladi.

Shoirning dunyoqarashida mehnat alohida o'rin egallaydi. Uningcha, hayotdagi farovonlik va baxt-saodat mehnat bilan chambarchas bog'liq. Mehnatsiz hayot bo'lishi mumkin emas. Sayido hatto kichik jonzo — o'rgimchakning ham o'z kunlik rizqini topish uchun magas quvib mehnat qilishini misol qiladi.

Uningcha, insonning rizqu ro'zisi osongina kelmaydi: inson doimo harakatda, mehnatda bo'lishi shart. Bu holni u tegirmonga qiyoslaydi: tegirmonni aylangandagina un chiqar, inson ham harakat qilgandagina rizqu ro'zi topadi.

Sayido ijodida oila ham muhim o'rin tutadi. U oilani farzand tarbiyasining asosiy maktabi sifatida e'tirof etadi. Farzandning kelajakda qanday inson bo'lishi, uning axloq-odobi va muvaffaqiyati ota-onaning tarbiyasiga bevosita bog'liq.

Agar farzand tarbiyasiz qolsa, u hayotda qadrsiz va haqoratga duchor bo'ladi. Shoir buni she'riy misol bilan bayon qiladi:

*«Бе падар фарзанд помоли маломат мешавад,
Чун садаф бишкаст об аз рӯи гавҳар меравад».*

Bu baytda farzand tarbiyasining ahamiyati oydin ko'rinadi. Sadaf suvsiz qolsa, gavhar ham qimmatini yo'qotgani kabi, farzand ham oila va ota tarbiyasidan mahrum qolsa, hayotda kambag'al va zaif bo'ladi.

Sayido Nasafiy o'z asarlarida xalqni davlatning poydevori va jamiyatning asosiy quvvati sifatida tasvirlagan. U hukmdorlarni xalqqa e'tiborsizlikda qoralab, mehnatkashlarni davlatning haqiqiy tirgaklari sifatida e'tirof etadi. Shu bilan birga, ilm va aqlning kuchini ulug'lab, mehnatni insoniy hayotning asosi sifatida ko'rsatadi. Oila tarbiyasi haqidagi fikrlari esa uning tarbiyaviy g'oyalarini yanada to'ldiradi.

Sayido ijodidan ko'rinadiki, u nafaqat shoir, balki zamonasining ma'naviy yo'lbo'shchisi, xalqning dardini o'ziga yaqin olgan va uni adolatga da'vat etgan ziyoli sifatida tarixda qoldi.

Sayido Nasafiy inson hayotida do'st va rafiqning ahamiyatini alohida ulug'laydi. Uningcha, insonning haqiqiy kuch-qiyamati, moddiy boylik yoki martabasida emas, balki atrofidagi samimiy va vafodor do'stlardadir. Do'st — insonning hayot yo'lidagi asosiy takyasi va madadkoridir. Faqat haqiqiy do'stning yordami bilan odam dushmanini yengib, to'siqlarni orqaga tashlashi mumkin. Shu bois shoir odamlarni do'stlikni qadrlashga, undan ayrilmaslikka da'vat qiladi:

«Рафиқ аз каф мадеҳ душман агар хоҳӣ забун ғардад,

Туро сўзан ба даст афтод хор аз по бурун афтод».

Bu misralarda do'stlik hayotdagi kichik qiyinchiliklarni ham yengillashtiruvchi kuch sifatida ko'rsatilgan. Chunki haqiqiy do'st insonning qo'lidagi sўzan kabi yordamchi bo'lib, hayotdagi xorni ham osongina yo'qotib yuborishi mumkin.

Sayido ijodida rostgo'ylik va vafodorlik insonning eng qimmatli axloqiy sifatlari sifatida talqin qilinadi. Uningcha, rostgo'y inson jamiyatda obro' qozonib, hatto sarbaland insonlar ham unga hurmat bilan yondashadilar:

*«Сарв меояд ба истиқболаш аз боғи мурод,
Рости́ро ҳар ки месозад асои хеиштан».*

Rostgo'ylik — zavolsiz fazilat. Shoir buni sarv obrazi orqali ifodalaydi: sarv daraxti qurisa ham, undan aso tayyorlanishi mumkin. Bu degani, rostgo'ylik qaysi sharoitda bo'lmasin, o'z qimmatini yo'qotmaydi:

*«Рости́ро набвад ҳеч заволе ба ҷаҳон,
Сарв агар хушк шавад боз асо мегардад».*

Shu bilan shoir rostlikni insonning abadiy hamrohi va hayotdagi eng ishonchli takyasi sifatida ulug'laydi.

Sayido uchun qanoat — insonning haqiqiy boyligi. Uningcha, qanoatmand odam komyobdir, u moddiy jihatdan kam ta'min bo'lsa ham, ruhan baxtli bo'ladi. Shu ma'noda shoir qanoatni Fag'fur podshohining zarrin kosasidan ham qimmatli deb ta'riflaydi:

*«Ҳар ки аз мулки қаноат, Сайидо шуд комёб,
Косаи Фағфурро зарфи сафолӣ мекунад».*

Bu yerda shoir moddiy boylik emas, balki ma'naviy boylik insonni haqiqiy qoniqishga yetkazishini ta'kidlaydi.

Sayido rostlik, vafo va qanoat g'oyalarini targ'ib qilishi, shu bilan birga, tama' va tama'korlikni qoralashi zamonaning talabidan kelib chiqqan edi. XVII asr oxirida Ashtarxoniylar sulolasi hukmronligi davrida davlat boshqaruvi og'ir ahvolga tushib qolgan edi. Mansabdorlar o'rtasida yolg'onchilik, ikkiyuzlamachilik va poraxo'rlik keng tarqaldi. Pora orqali mansab egallash odatiy holga aylandi. Bu hol xalq orasida qattiq norozilik uyg'otdi. Axloqiy inqiroz hokimlar va sarkardalarning hayotida ham chuqur o'z ifodasini topdi. Bu esa mamlakatning ijtimoiy va siyosiy taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Shu sharoitda Sayido rostlik va qanoat g'oyalarini ilgari surib, xalqni ma'naviy poklanish va adolat yo'liga undadi.

Sayido Nasafiyning ijtimoiy-axloqiy g'oyalari do'stlik, rostlik, vafo va qanoat atrofida mujassam. Uningcha, bu fazilatlarga ega inson hayotda muvaffaqiyatga erishadi, jamiyatda obro' qozonadi va haqiqiy baxtga yetadi. Shoir tama'korlik va adolatsizlikni eng past sifat sifatida qoralab, xalqni ma'naviy poklikka, adolat uchun kurashga chorlaydi.

Sayido asarlari faqat she'riy meros emas, balki xalq uchun ma'naviy dastur — axloqiy kodeks hamdir. Shu bois uning fikrlari XVII–XVIII asrlardagina emas, balki bugungi zamon uchun ham dolzarb ahamiyatga ega.

Sayido insonning qadr-qiymati, avvalo, axloq va odobida, deb hisoblaydi. Uningcha, axloq daraxtga, ilm esa uning mevasiga o'xshaydi. Agar daraxt bo'lmasa, meva ham yo'q:

*«Илм шамъ асту адаб парвонасо,
Ҳардуро ҳам дӯст медорад Худо».*

Shoirningcha, axloq — insonning asli, uning ma'naviy poydevoridir. Shu sababli u axloqni ilohiy nurdan bo'lgan tojga qiyoslaydi:

*«Адаб тоҷест аз нури илоҳӣ,
Бинех бар сар бирав ҳар ҷо, ки хоҳӣ».*

Bu misralardan ko'rinib turibdiki, Sayido axloq va ilmni ajralmas bir butun deb qaraydi. Ilm axloq bilan uyg'un bo'lsagina shaxs mukammal bo'ladi.

Sayido Nasafiyning axloqiy va ijtimoiy qarashlarida ilm, axloq, mehnat va hunar masalasi markaziy o'rin tutadi. U:

yuzaki va chala bilimni qoralaydi;

axloq va ilm uyg'unligini inson kamolining asosi deb ko'rsatadi;
mehnatkashlarni madh etib, ijtimoiy adolat g'oyasini ilgari suradi;
harakat va intilishni maqsadga yetkazuvchi yo'l sifatida ta'riflaydi;
hunarni eng yuksak fazilat sifatida e'tirof etadi.

Shoirning bu g'oyalari XVII–XVIII asrlarda ijtimoiy hayot bilan uzviy bog'liq bo'lsa-da, ular bugun ham o'z qimmatini yo'qotmagan. Chunki axloq, ilm va hunar har qanday jamiyatning asosiy ustunidir.

Sayido ta'lim-tarbiya masalasiga alohida e'tibor qaratgan. Uningcha, inson yoshlikda sa'y-harakat qilishi, ustoz va murabbiylardan ilm olishi zarur. Ammo shoir afsus bilan qayd etadiki, kambag'al oilalar farzandlari ilm olish imkoniyatidan mahrum edi. Shu sababdan, jamiyatda takyagohsiz – ya'ni ustozsiz inson nomdor va mashhur bo'lolmaydi.

Sayido xulosa qiladiki: ilm va fazlga ega bo'lishning o'zi yetarli emas, agar insonning ortida ustoz va takyagoh bo'lmasa, uning ishi rivojlanmaydi, maqsadiga yetolmaydi va hayotda xor-zor bo'lib qoladi.

Shoir fikricha, insonning najoti faqat o'z qo'lida. Agar inson o'zi oqilona harakat qilmasa, boshqalarning nasihati ham unga yordam berolmaydi. Shu bois u insonni shu qoidalarga chaqirgan:

shijoat va jasorat,
parhezkorlik va sabr,
tartib,
past odatlardan voz kechish.

Shu tariqa inson ma'naviy kamolotga yetishadi va nafs ustidan g'alaba qozonadi.

Tarixda Sayido Nasafiy nafaqat shoir, balki ijtimoiy, ma'naviy va vatanparvar shaxsiyat sifatida tanilgan. Uning g'azallari va she'rlari ko'proq axloqiy-ijtimoiy mazmunga ega bo'lib, quyidagi masalalarni qamrab olgan:

1. zamon va jamiyat ahvolidan shikoyat,
2. boylar va hukmdorlarning zolimligi,
3. johillik va xudbinlikni qoralash,
4. ilm va ma'rifatni targ'ib qilish,
5. kasbu hunarning ahamiyatini ta'kidlash,
6. mehnatkashlarning og'ir turmushini tasvirlash.

Sayido Nasafiy ijodida ilgari surilgan ma'naviy-axloqiy qarashlar XVII–XVIII asrlar ijtimoiy hayotining murakkab jarayonlarini chuqur ifodalabgina qolmay, balki bugungi kunda ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Uning asarlarida rostgo'ylik, vafodorlik, qanoat, mehnat va ilm inson kamolotining asosi sifatida talqin qilinib, ma'naviy barkamollikka erishish yo'lida muhim metodologik manba vazifasini bajaradi.

Shoirning axloqiy-pedagogik qarashlari zamonaviy ta'lim jarayonining ustuvor yo'nalishlari bilan uyg'unlashadi. Xususan, yoshlarni ilimli, ma'rifatli, insonparvar va vatanparvar shaxs sifatida tarbiyalash, ularning ma'naviy dunyosini boyitish va ijtimoiy faolligini kuchaytirish borasida Sayido g'oyalari bevosita amaliy ahamiyatga ega.

Shunday qilib, Sayido Nasafiyning ma'naviy-axloqiy merosi nafaqat tarixiy qadriyat, balki zamonaviy pedagogikaning nazariy-metodologik asoslarini boyituvchi, yosh avlod tarbiyasida ilmiy-amaliy manba bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Жураев Б. Т. Гуманизация дидактических отношений между учителем и учащимся в педагогических идеях Востока //VIII Лазаревские чтения" Лики традиционной культуры в современном культурном пространстве: ренессанс базовых ценностей?". – 2018. – С. 120-122.

2. Муродова Т. Афкори иҷтимоӣ ва инсондӯстии Сайидои Насафӣ ва хусусиятҳои он. Маҷаллаи Ахбори Иститутҳои Фалсафа, Сиёсатшиносӣ ва Ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи Илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, №1 Душанбе: 2016 -171 саҳ.
3. Мирзоев А. Сайидо ва мақоми ӯ дар таърихи адабиёти тоҷик. Сталинобод, 1947.
4. Сайидои Насафӣ. Асарҳои мунтахаб. Душанбе, 1977.
5. Раҳимов Б., Афзалов Х. Таърихи педагогикаи халқи тоҷик. Душанбе:1994.
6. Ҳасанбоева О., Ҳасанбоев Ж., Ҳомидов Ҳ. Педагогика тарихи-. Т.: “Ўқитувчи”, 1997.
7. Ҳошимов К., Нишонова С., Иномова М., Ҳасанов Р. Педагогика тарихи.-Т.: “Ўқитувчи”, 1996.